

EMLÉKEZÉS CLARA ZETKIN PEDAGÓGIAI MUNKÁSSÁGÁRA SZÜLETÉSÉNEK 125. ÉVFORDULÓJÁN

Clara Eissner 125 évvel ezelőtt, 1857. július 5-én született egy szászországi falucskában, tanító családból. Szülei őt is tanítónak szánták és 17 éves korában Lipcsébe került egy magánintézetbe, ahol 21 éves korában tanítónői oklevelet szerzett. Ezekben az években került kapcsolatba egy orosz diák- és emigráns csoporttal. Itt ismerkedett meg későbbi férjével, az orosz származású Oszip Zetkinnel, aki a német szociáldemokráciához csatlakozott s Marx, Engels tanainak kitartó harcosává vált. Tulajdonképpen ő vonta be Clara Eissnert a forradalmi mozgalomba és ismertette meg vele a szocialista tanokat.

Clara Eissner szocialista meggyőződése ekkor még erősen érzelmi jellegű volt, azonban a rá jellemző szenvedélyességgel és akaraterővel látott hozzá a tudományos szocializmus tanulmányozásához. Korán megértette, hogy a szocializmus győzelemre jutását nem elég csak kívánni, de küzdeni is kell érte. Ezért lépett be a német munkások pártjába 1878-ban, abban az évben, amikor törvényt hoztak a szociáldemokrata párt ellen, s a munkásság szervezeteit feloszlatták, sajtójukat betiltották, vezetőiket bebörtönözték vagy kitiltották. Amikor a szocialisták elleni kivételes törvény alapján Lipcsében 1881-ben kihírdették az ostromállapotot, Oszipot is letartóztatták, majd kiutasították Németországból. Így jutott el Franciaországba.

Clara Eissner is elhagyta az országot, átmenetileg Ausztriában és Olaszországban gazdag gyermekek nevelője lett. Annyi pénzt takarított meg, amennyi útiköltségre és néhány hetes szűkös ellátásra elegendőnek bizonyult, majd vonatra ült és Svájcba (Zürichbe) utazott. 1882. nyarától itt vett részt azoknak a német szociáldemokratáknak a munkájában, akik a betiltott német szociáldemokrata párt központi lapját a „Sozialdemokrat”-ot Svájcból Németországba szállították illegálisan. Ebben a sok nélkülözéssel és mégis annyi örömet szerző munkában múltak el Clara Eissner leányságának évei. Később Oszip Zetkin hívta magához Párizsba, s házasságot kötöttek. Clara nem félt sem a munkától, sem a nélkülözésektől, de az emigráció kemény iskolájában nehéz napok köszöntöttek rájuk. A Zetkin házaspár két gyermekével igen gyakran a legkilátástalanabb helyzetben élt. Állandó rendőri zaklatás, házbérgondok és kilakoltatási eljárások közepette éltek, s a ritkán kapott fordítási munkákból csak igen szűkösen tellett a családnak. Helyzetük még nehezebbé vált, amikor férje súlyosan megbetegedett és éveken át, szinte haláláig munkaképtelen maradt. A család fenntartásának összes gondja Clarára nehezedett. Saját bőrén ismerte meg a proletáranya és feleség minden nehézségét és nyomorát. Ebben az időben érlelődött meg benne az az elhatározás, hogy minden képességét a nemzetközi proletármozgalom és nevelésügy fejlesztése érdekében vesse latba.

Párizsi tartózkodása nemcsak gondokat és nélkülözést jelentett számára, de itt ismerkedett meg Marx leányával Laurával, és annak férjével Paul Lafargue-gal, s ugyancsak itt kötött barátságot Jules Guesde-del, a francia munkásmozgalom korabeli vezetőjével. Ezek a kapcsolatok is jelentős szerepet játszottak Clara Zetkin elméleti tudásának elmélyítésében, látókörének szélesítésében.¹

¹ W. Pieck: Clara Zetkin élete és harca, Bp. 1950. Ford.: Hollósi Tibor.; Aranyosi Magda: Clara Zetkin, Bp. 1956. Hazafias Népfront kiadás.; A nemzetközi nőmozgalom nagy alakja: Klara Zetkin,

Ilyen körülmények között jött el a nagy nap – a *II. Internacionálé alakuló kongresszusa* –, ahol Clara Zetkin a nemzetközi munkásmozgalom küldöttei előtt fejtette ki álláspontját. Beszédében a nők teljes gazdasági és társadalmi egyenjogúságáért szállt síkra. Felvázolta a forradalmi marxizmus harci programját s kimutatta, hogy ez a küzdelem a nőmunkásság bevonása nélkül nem érheti el célját.² Néhány anya- és gyermekvédelmi követelés kifejtése mellett az előadást publikáló brosúrában némi egyoldalúsággal fogalmazta meg, hogy a „gyermeknevelést a családból a társadalomba kell majd áthelyezni”.³

1890-ben térhetett vissza hazájába, amikor a szociáldemokrata párt ismét nyíltan működhetett. 1892-ben vette át a német szociáldemokrata nőmozgalom *Die Gleichheit* (Egyenlőség) szerkesztését, melyet 25 éven keresztül irányított. A lap a proletár nőmozgalom időszerű kérdései mellett rendszeresen közölt pedagógiai jellegű cikkeket is, azzal a céllal, hogy a proletáranyáknak segítséget nyújtson gyermekeik neveléséhez. Így mind többet foglalkozott a munkáscsaládokban folyó nevelés problémáival. E tekintetben különösen kiemelkedik „A jelenkori munkásnő- és nőkérdés”, c. munkája, amit 1893-ban írt.⁴ Ebben Zetkin vázolta azokat a változásokat, amelyek a családi nevelésben végbemennek. „A gyermekek gondozása és nevelése csak addig lehetett kizárólagosan anyai funkció – írja –, amíg a nő a gazdasági viszonyok tevékenységének jellege és módja alapján a házhoz volt láncolva. A modern termelési feltételek a családi életet erről az oldaláról is alapjaiban megváltoztatták, mert a család nem erkölcsi, hanem gazdasági egység volt; létének gazdasági alapfeltételeivel együtt valamennyi ún. erkölcsi kötelességének és feladatának is meg kellett változnia, ebben a vonatkozásban is a társadalomnak, a közösségnek kellett örökébe lépnie.”⁵ A továbbiakban rámutat arra, hogy „Az átalakulás folyamata sajnos még nem fejeződött be. A régi és az új közötti harc, az átmeneti kor nehézségei a gyermeknevelés terén is teljes szigorúsággal éreztetik hatásukat. De az átalakulás folyamata már eléggé előrehaladt ahhoz, hogy kimenetelét illetően ne legyen kétség. A gyermeknevelést át fogják helyezni és át kell helyezni a család köréből a társadalom körébe, a gyermeknevelés – a szó legtágabb értelmében – át fog kerülni és át is kell kerülnie az anyák kezéből a pedagógusok kezébe. A nő nemcsak mint háziasszony, hanem mint anya is szabaddá válik a társadalmi tevékenység folytatása számára, egyéni képességei és hajlamai, valamint a társadalmi szükségletek mértéke szerint, helyzete ebben is egyre inkább hasonlóvá válik a férfiéhez . . .”⁶

E gondolatok kifejtése nem egyéb mint a marxizmus klasszikusai által feltárt törvényszerű tendenciák ismételt megfogalmazása s ezzel programot adott a család és nevelés kapcsolatának megoldása terén mind a nőmozgalomnak mind pedig a munkásmozgalomnak.

Bp. 1954. MNDSZ kiadás; Osváth Zsuzsa: Klara Zetkin, Bp. 1949. MNDSZ kiadás; Az élet frontján akarok harcolni – Clara Zetkin válogatott írásaiból és beszédeiből, Bp. 1955. MNDSZ kiadás. Ford.: Aczél János.

² W. Pieck i. m. 15.; Aranyosi Magda i. m. 6–7. o.; A nemzetközi nőmozgalom nagy alakja: Clara Zetkin i. m. 13. o.

³ Gerd Hohendorf: Revolutionäre Schulpolitik und marxistische Pädagogik im Lebenswerk Clara Zetkins, Berlin, 1962. 55.

⁴ Zetkin: Die Arbeiterinnen- und Frauenfrage der Gegenwart, Berlin, 1893.

⁵ Idézi Vág Ottó: A nemzetközi munkásmozgalom pedagógiai törekvései a XIX. században, Bp. 1962. 161–162. o.

⁶ Uo. 162. o.

A 19. század végén és a 20. század elején a pedagógia és a közoktatáspolitikai kérdései, mind nagyobb helyet foglalnak el a munkáspártok tevékenységében. Elsőként a német pártot említjük, ahol közvetlen gyakorlati feladattá vált a munkáscsaládokban folyó szocialista nevelés pedagógiájának új alapokra helyezése, a családi nevelés szocialista tartalmának és módszereinek kialakítása. A proletárgyermekek helyzetének tanulmányozása alkalmas elleneszköz lehetett a hivatalos neveléspolitikai eszmei hatásaival és idejétmúlt pedagógiai gyakorlatával szemben. Arra is utalnunk kell, hogy a századforduló időszakában bontakozik ki a polgári pedagógiai gondolkodás nagy reformhulláma, amely számos ponton bírálja a hagyományos oktatási-nevelési gyakorlat elavult, konzervatív elemeit. Mindezek háttérben fellelhető a népoktatásügy méreteinek növekedése és a középfokú iskolázás fejlődése. E folyamat gyökerei – Pataki Ferenc szerint – „a modern termelés támasztotta új követelményekben rejlenek, melyek új igényekkel léptek fel a munkások képzettségével s az egész lakosság iskolázottsági színvonalával szemben”.⁷

Tehát a századforduló időszakában a nevelésügy kérdései a köznapi érdeklődésben is újra és újra előkerültek, általános figyelmet keltettek. A munkásmozgalom pedagógiai teoretikusai is tevékeny részt vállaltak az eleven pedagógiai, iskolapolitikai vitákban. Ezt jelzi az a tény is, hogy 1896-ban a *II. Internacionálé londoni kongresszusának napirendjén* önálló témaként szerepelt „A nevelés és a testi fejlődés kérdése.” E napirend előkészítését egy kiküldött bizottság végezte, amelynek Clara Zetkin is tagja volt. A bizottság röviden pontokba foglalta a munkásmozgalom időszerű nevelésügyi követeléseit, melyek a tőkés társadalmi viszonyok forradalmi átalakítása nélkül is megvalósíthatók a proletariátus iskolapolitikai küzdelmében. Az első pont megállapította, hogy „a közhatalom . . . egyetemes oktatási és nevelési rendszert teremtsen az óvodáktól az egyetemig s azt demokratikus ellenőrzés alá helyezze . . . Az oktatási intézmények ingyenesek és a közhatalom téríti meg a gyermekek és ifjak eltartási költségeit”. A dokumentum további pontjai a gyermekek iskolai étkeztetésével, a 16 éves korig terjedő tankötelezettséggel, az ifjúmunkások egészségre ártalmas és veszélyes munkahelyeken végzett éjszakai munkájának megtiltásával, munkaidejük csökkentésével, továbbképzésükkel s a gyermekek kizsákmányolásának megfékezésével foglalkozott.⁸

A kibontakozott vitában meghatározó szerepet játszott Clara Zetkin. Hozzászólásában is azt hangsúlyozta, hogy az ingyenes oktatás költségeit az államnak magára kell vállalnia, mivel „a munkásgyermekeknek is joguk van arra, hogy képzésben részesüljenek”.⁹ A kongresszus jelentőségét az adja, hogy a téma napirendre kerülésével és megvitatásával ösztönzést és példát adott a munkáspártoknak a neveléspolitikai kérdések további vizsgálatához s az önálló nevelésügyi program kidolgozásához. A legnagyobb hatást viszont a német munkásmozgalom iskolapolitikai elképzeléseire, törekvéseire gyakorolta, hisz a századfordulót követően a párt kongresszusain (1902., 1904., 1906.) az iskolaügy problémái sorozatosan napirenden szerepeltek.¹⁰

⁷ Pataki Ferenc: A nemzetközi munkásmozgalom pedagógiai törekvései az imperializmus korában (1900–1917), Bp. 1967. 23.

⁸ Gerd Hohendorf i. m. 31.

⁹ Idézi Pataki Ferenc i. m. 30.

¹⁰ Említést érdemel Clara Zetkinnek a „Gyermekek kizsákmányolásáról” szóló cikke, amely a *Gleichheit* 1903. febr. 11-i számában jelent meg. Ebben nemcsak a tőkés társadalomról, a profitra éhes gyárosokról mond szigorú bírálatot, de egyben hangsúlyozza: „Nem vitás, hogy a munkának nagy a

1904-ben Poroszországban népiskolai törvénytervezet kimunkálását kezdték el, aminek kapcsán a legkülönbözőbb álláspontok csaptak össze. Ez az iskolapolitikai harc a szociáldemokrata párt figyelmét is felkeltette s egyben ösztönözte a pedagógia ideológiai problémáinak kidolgozását. Ebben a légkörben 1904. szeptemberében ült össze Brémában Németország Szociáldemokrata Pártjának nőkonferenciája, ahol Clara Zetkin mondott beszédet „Az iskolakérdésről” címen.

A beszéd elkészítése során Clara Zetkint kettős cél vezette: egyrészt úgy vélte, hogy az iskolaügy a nőmozgalom sajátos feladata s „... kiválóan ... alkalmas arra, hogy rajta keresztül a szocialista világnézetet, a szocialista tevékenység egész kulturális fölényét bebizonyítsuk és mindenkivel megértessük, hogy a világ proletariátusa nemcsak a gyomor-kérdés megoldása végett lépett a történelem színpadára, hanem azért is, hogy gyökeresen, a köz érdekében megoldja a kultúra kérdéseit”.¹¹ Másrészt arra is törekedett referátumával, hogy a soron következő pártkongresszusra (1904. december) megfelelően előkészítse az iskolakérdés megvitatását és helyes irányba orientálja nemcsak a szocialistákat, de az egész közvéleményt.

Clara Zetkin a brémai nőkonferencián fejtette ki azokat a gondolatokat, melyek az első világháború előtti munkásmozgalom neveléspolitikájának alapvető kérdéseit határozták meg. Bőségesen gazdag és szemléletes adatok felsorakoztatásával elemzi a polgári rend nevelésügyét s annak népiskoláját: „Mégmértett és könnyűnek találtatott!” – vonta le a végközvetkeztetést. Azt is kimutatta, hogy amíg a népiskolákban (1899-ben) egy tanítóra 72 gyerek esett, addig a hadseregben 4,6 katonára egy tiszt és egy altiszt jutott. Joggal fogalmazta meg, hogy az uralkodó osztályok arra törekszenek, hogy a „... szűklátókörű dogmatikus vallásoktatással, a történelem és a természettudományok meghamisított tanításával megrontsák a nép gyermekeinek lelkét” s stabilizálják eszmei befolyásukat a dolgozók körében.¹² Szorgalmazta a nevelésügy átalakítását: „Az iskolakérdés része annak a nagy nevelési problémának, hogy hogyan alakítsuk tudatosan és tervszerűen, az idevágó fejlődéstörvények figyelembevételével, az anyagi, szellemi és erkölcsi környezetet akképpen, hogy lehetővé tegye a gyermek testi, szellemi és erkölcsi erőinek maximális és harmonikus fejlődését.”¹³

Kiérlelt tudatossággal fogalmazta meg: „Nekünk teljes mértékben meg kell őriznünk, sőt el kell mélyítenünk a szülői befolyást a felnövekvő nemzedék számára. A szülői nevelés és a társadalmi nevelés nem felváltják, hanem kiegészítik egymást. Nem nélkülözhetjük a szülői nevelést, ha azt akarjuk, hogy a gyermekek töretlen személyes tulajdonságokkal bíró, erőteljes egyéniségekké fejlődjenek. Szükségünk van a nyilvános intézetekben folyó közös nevelésre, ha nem akarjuk, hogy az egyéniség individualista pöffeszkedővé fajuljon, ha azt akarjuk, hogy testvéri megértés és együttérzés fűzze mindenkire,

pedagógiai értéke. A munka által munkára nevelés az emberi személyiség harmonikus kialakításának vitathatatlanul sarkköve. Előfeltétele annak, hogy a társadalom a kizsákmányolók és kizsákmányoltak szervezetéből az egyenjogú és egyenlő kötelességű dolgozók társadalmi rendszerévé váljék” (A marxista pedagógia története dokumentumokban, II. Bp. 1971. 107. o. Összeáll.: Vág Ottó).

¹¹ Clara Zetkin: Válogatott beszédek és írások, I. köt. Bp. 1961. 140–141. o. Ford.: Horváth Vera.

¹² Uo. 145. o.

¹³ Uo. 142. o.

az egész közösséghez, és tisztában legyen azzal, hogy mit köszönhet és mivel tartozik ennek a közösségnek.”¹⁴

Korszerű módon nyúlt az iskolai nevelési folyamat lényegi kérdéséhez, s helyesen látta, hogy az iskolakérdés mindinkább a nevelés kérdésévé vált: „... az iskolában nem csupán egy bizonyos mennyiségű ismeret bemagolásáról, bizonyos jártasságra nevelésről, nem csupán szellemi drillről van szó, hanem olyan nevelési folyamatról, amelynek az a feladata, hogy az egész embert ragadja meg, lényének minden oldalát fejlessze, kivirágoztassa és megérlelje”.¹⁵ A kérdés lényegét napjainkban sem igen tudnánk pontosabban megfogalmazni.

Clara Zetkin beszédében egy átfogó iskolareform képe bontakozik ki, amelynek élén az egységes, ingyenes, mindenkire kötelező alapfokú népiskola áll. Ennek feladata, hogy a növendékek sokoldalú szellemi fejlődését biztosítsa, gazdag tudást, korszerű általános műveltséget adjon, hogy mire pályaválasztásra kerül sor, kellően felkészülve lépjen ki az életbe. Védelmeszte az iskola világi jellegét, követelte az egyház és iskola elkülönítését: „Ki a vallással az iskolából! Nincs semmi keresnivalója az iskolában, sem erkölcsi sem pedagógiai okokból.” Valláserkölc helyett erkölcstan oktatását hozta szóba, amit a törvények ismeretével és állampolgári ismeretek (alkotmánytan) oktatásával javasolt ki-egészíteni.¹⁶

Clara Zetkin beszédének sajátosságaként azt is kiemelhetjük, hogy az iskolai gyakorlat kérdéseivel is részletesen foglalkozik. Szakmai hozzáértését bizonyítja, amikor hangsúlyozza, hogy az oktatás tartalmát és módszereit jobban kell közelíteni a tudományos kutatásokhoz, a mindennapi élethez, mert így eredményesebben szolgálhatja a növendékek szellemi fejlődését. Elsősorban a történelmet, német irodalmat s a természet-tudományokat említi, melyek gyökeres átalakításra szorulnak, mivel ezeket hatotta át leginkább a tőkés társadalom ideológiája.

Zetkin szorgalmazta a munkaoktatást, amely „... segít megismerni a dolgok és a folyamatok belső természetét, fejleszti és élesíti az érzékszerveket, növeli a kezűgyességet, acélozza az izmokat, kifejleszti a testi ügyességet, serkenti az önálló gondolkozást, egy bizonyos teljesítményre koncentrálja az akaratot, és szárnyakat ad az alkotó ösztönnek, amely minden gyermekben megvan”.¹⁷ Clara Zetkin külön is kiemeli, hogy a munkaoktatás ösztönzést ad a későbbi műszaki felfedezésekhez és fejlesztésekhez, a munkásokat gondolkodó, alkotó emberekké neveli, s nagyban hozzájárul a művészi érzék, találékonyság és alkotókészség növeléséhez, és rámutat ezek erkölcsi oldalaira is.

Állást foglalt a két nem együttes oktatása és nevelése mellett, s ezzel mintegy leplezte a polgári társadalom kétféle erkölcsi gyakorlatát, amely a hazug titkolózásba, tájékoztat-lanságba burkolja a nemek viszonyát. „Nincs jobb védelem ezekkel a veszélyekkel szemben, mint ha a kisfiú hozzászokik a kislányhoz mint jó pajtásához, ha a fiatal férfi a felnövekvő fiatal lányban a vele együtt törekvő embert becsüli és tiszteli, s ha okos, hűséges anyja mellett egy nagyon becsült tanítónőre is visszaemlékszik, aki a tudás ösvényein vezette és irányította őt.”¹⁸

¹⁴ Uo. 152–154. o.

¹⁵ Uo. 141. o.

¹⁶ Uo. 147, 148. o.

¹⁷ Uo. 149–150. o. L.: A marxista pedagógia története dokumentumokban II. i. m. 111. o.

¹⁸ *Clara Zetkin*: Válogatott beszédek és írások i. m. 150. o.

Clara Zetkin számos egyéb kérdésre is kitért még előadásában, így a gyermeki fejlődés tényezőit meghatározó öröklés és a társadalmi környezet összefüggéseire, a higiéniai követelményekre, az iskola zsúfoltságának megszüntetésére, a korszerű iskolaobjektumok építésére, az iskolaorvosi ellátásra, a tankönyvek formájára, az iskolán kívüli gyermeknevelő intézmények fontosságára, a tanítók anyagi helyzetének javítására stb. Ez a brémai beszéd a maga korában a munkásmozgalom egyik legidősebb pedagógiai dokumentuma volt s ezzel igyekezett a közvéleményt is felvértetni az akkor kibontakozó iskolapolitikai harcra.

Említenünk kell még a németországi szociáldemokrata párt 1906. szeptemberében *Mannheimben összehívott kongresszusát*, ahol „Népnevelés és szociáldemokrácia” címmel vitatták meg a küldöttek a nevelésügy kérdéseit és az esedékes átfogó iskolapolitikai programjavaslatot. A pártvezetőség Clara Zetkint és H. Schulzot kérte fel a napirend előadójaként. H. Schulz az iskolaügyről, C. Zetkin pedig az iskolán kívüli nevelés kérdéseiről referált. A kongresszus elé terjesztett hat pontos irányelvet¹⁹ referátumaikkal indokolták és magyarázták. Így Schulz az első három pontról: a nevelés osztályjellegéről és a nevelési cél forrásairól, a szocializmus nevelési eszményeiről s az ember mindenoldalú képzéséről beszélt és felvázolta a párt aktuális köznevelési követeléseit. Clara Zetkin beszámolója a három utolsó pont tárgykörét, az iskolán kívüli nevelés kérdéseit – ezen belül is csupán a családban folyó szocialista nevelés problémáját – fejtette ki részletesen. Joggal állapította meg, hogy a történelmi fejlődésnek nem az a tendenciája, hogy a családi nevelést megszüntesse, kikapcsolja, hanem, hogy elmélyültebb tegye. „A családi nevelésnek teljesebbé kell tennie a nyilvános oktatási-nevelési intézmények hatását,”²⁰ s ez nemcsak az anyák, hanem a szülők közös feladata. Beszédében hangsúlyozta, hogy a társadalmi és családi nevelés a szocialista társadalomban szervesen kapcsolódik egymásba és kiegészítik egymást, a vezető szerep mégis a társadalmi intézményekre, a nyilvános nevelésre hárul, mert „az egyén nem légüres térben fejlődik . . . a legbensőbb kapcsolatban áll a közösséggel, . . . belőle származik és . . . számára kell őt nevelni”²¹. A közösségi nevelés gondolata a kor szocialista pedagógiai törekvéseiben itt jelenik meg először ilyen metodikai hangsúllyal. Beszéde befejező részében a polgári társadalom iskolája és a szocialista család közti ellentmondásról, a szülők önnevelésének fontosságáról, a családi nevelés feltételeit elősegítő, javító szociális reformok bevezetésének fontosságáról szólt.²² A kongresszus sajnós lemondott az irányelvek vitájáról, annak csupán jóváhagyására törekedett. Mindezek ellenére az irányelvek a nemzetközi munkásmozgalomban is nagy figyelmet keltettek, és nagyban hozzájárult az iskolaügy iránti érdeklődés felkeltéséhez.

Az *1908-as nürnbergi nőkonferencián* Clara Zetkin számolt be az *ifjúsági szervezet helyzetéről és feladatairól*, védelmezve az önálló ifjúsági szervezet gondolatát. Kiemelte, hogy az önállóság fontos pedagógiai feltétele az ifjúsági szervezetek sikeres működésének. Leszögezte, hogy az ifjúsági szervezet nevelőmunkájának célja nem térhet el a szocialista nevelés általános céljától: a mindenoldalú fejlett személyiség kialakításától. Ennek módja

¹⁹ H. Schulz és C. Zetkin: Népnevelés és szociáldemokrácia, A marxista pedagógia története dokumentumokban II. i. m. 128–132. o.

²⁰ A marxista pedagógia története dokumentumokban II. i. m. 130. o.

²¹ Idézi Pataki Ferenc i. m. 58. o.

²² Pataki Ferenc i. m. 59–60. o.

pedig a nevelés és az osztályharc összekapcsolása. Joggal fogalmazta meg C. Zetkin, hogy „... a harc az egyik leghatékonyabb és legértékesebb nevelési tényező. Forró levegőjében gyorsan érlelődnek a nézetek, képességek és jellemvonások. Ezért, ha a szocialista ifjúsági mozgalmat vissza akarnánk tartani a gyakorlati munkától és harcoctól, ezzel mesterséges és veszedelmes korlátokat szabnánk az elé, hogy a proletár utánpótlás osztályharcossá fejlődjék”.²³ Zetkinnek ez a nürnbergi beszéde nemcsak időszerű volt, de nagyban hozzájárult az ifjúsági szervezet pedagógiai kérdéseinek kimunkálásához.

Már korábban is utaltunk arra, hogy Clara Zetkin mintegy *negyedszázadon át vezette a Die Gleichheit* c. lap szerkesztését, amely a nőmozgalom jelentős orgánumává fejlődött. Nemcsak szervező és elméleti lap volt, hanem jelentős kultúrfelvilágosító munkát is végzett, fejlesztette olvasói irodalmi-művészi ízlését, tudását, sőt a családi nevelés marxista szellemű kidolgozásának egyik fontos eszközévé is vált. 1905-től a lap vasárnapi mellékleteként jelent meg a „*Gyermekeink számára*” c. kiadvány, amit az első szocialista gyermekújságnak tekinthetünk. 1906–1914 között a lap „*Az anya mint nevelő*” c. rovata keretében – nevelési tanácsokkal látta el a munkásszülőket, amit első rendszeres pedagógiai tanácsadásnak is felfoghatunk.²⁴

A német jobboldali pártvezetés 1917. májusában megfosztotta C. Zetkint a Die Gleichheit szerkesztésétől. Akármilyen nehezére esett is Clara Zetkinnek, hogy meg kellett válnia nagy életművétől, nem vesztette el optimizmusát. Nagy örömeire szolgált, hogy a lipcsei szocialista asszonyok kiharcolták, hogy átvegye a „*Leipziger Volkszeitung*” nőrovatának vezetését, ahonnan tovább folytatta felvilágosító tevékenységét. 1920-tól vállalta a nemzetközi szocialista nőmozgalom vezetését, melyet forradalmi szellemben a szocialista mozgalom döntő tényezőjévé fejlesztett s ezzel a német nőmozgalom fejlődésének is nagy lendületet adott.²⁵

Clara Zetkin későbbi munkássága folyamán is foglalkozott iskolapolitikai és pedagógiai kérdésekkel,²⁶ de életének az első világháború előtti időszaka ebből a szempontból meghatározó. Harcos ellenfele lett az opportunizmusnak s az elsők között találjuk a német kommunista párt soraiban. Munkáiban, írásaiban és beszédeiben a hanyatló társadalmi rend gazdag kulturális öröksége elevenné vált, a proletariátus osztályharca céljainak szolgálatában. Csiszolt szavainak és éles tollának teljes erejét, a szocializmus propagandájának szolgálatába állította. Tudjuk, hogy nemcsak a nemzetközi munkásmozgalom kiemelkedő személyisége, de a proletár nőmozgalom, a munkásművelődésügy, a marxista pedagógiai gondolkodás nagy alakja is. 1933. június 30-án – közel 50 évvel ezelőtt – halt meg s halálával egy munkával, harccal és megpróbáltatásokkal teli kommunista élet szakadt meg. Amikor születésének 125. és halálának 50. évfordulóján Clara Zetkinre emlékezünk, ez egyben azt is jelenti, hogy tettei és helytállása, az új iránti fogékonysága és progresszivitása, a dolgozók felvilágosításáért és a társadalmi haladásért vívott meg nem alkuvó harca, ma is ösztönző példa valamennyi pedagógus számára.

²³ Gerd Hohendorf i. m. 78. o.

²⁴ Aranyosi Magda i. m. 14.; Pataki Ferenc i. m. 68–71. o.

²⁵ W. Pieck i. m. 29. o.

²⁶ Németország Kommunista Pártjának iskolapolitikai követelése i. m. beszédét C. Zetkin 1922. január 24-én mondta el a birodalmi gyűlésen (A marxista pedagógia története dokumentumokban II. i. m. 245–255. o., illetve Quellen zur Geschichte der Erziehung, Ausgewählt und bearbeitet von Dr. Karl-Heinz Günther–Dr. Franz Hofmann–Dr. Gerd Hohendorf–Dr. Helmut König–Dr. Heinz Schuffenhauer, Volk und Wissen Volkseigener Verlag Berlin, 1961. 288–293. o.).